

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни «Актуальні питання адміністративного права та процесу»:
на тему: «Особливості адміністративної відповідальності»

Студент групи: ПРм – 11

Білобровець Віталій Олегович

Керівник: д.ю.н., проф. Кравчук М.Ю.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

ЗМІСТ

В

Е

Г

У.2. Відмінності адміністративної відповідальності від кримінальної, цивільної

Д

І.....

Л

Р

І.1. Суб'єкти адміністративної відповідальності: особливості притягнення

Ф

Ш

Щ

Р

І.1. Напрями оптимізації адміністративного законодавства: деполітизація,

А

Б

В

Г

Д

Ж

З

І.....

Н

О

Р.....

С

Т

Ф

Х

Ц

Ч

ВСТУП

Адміністративна відповідальність є важливим інститутом публічного права, який спрямований на забезпечення правопорядку, запобігання правопорушенням та захист прав громадян. Її дослідження залишається актуальним через постійні зміни законодавства, суспільних відносин і викликів, пов'язаних із правозастосуванням.

Метою даної курсової роботи є комплексний аналіз особливостей адміністративної відповідальності в Україні, визначення її місця у системі юридичної відповідальності та висвітлення проблемних аспектів її застосування.

Завдання дослідження:

- розкрити поняття та сутність адміністративної відповідальності;
- дослідити її відмінності від інших видів юридичної відповідальності;
- проаналізувати суб'єктний склад та умови притягнення до адміністративної відповідальності;
- дослідити види адміністративних стягнень та порядок їх застосування;
- виявити проблеми правового регулювання та запропонувати шляхи вдосконалення адміністративного законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративної відповідальності.

Предметом – норми адміністративного права України, що регулюють підстави та порядок притягнення до адміністративної відповідальності.

Методологічну основу роботи складають загальнонаукові (аналіз, синтез, системний підхід) та спеціально-юридичні (порівняльно-правовий, формально-логічний) методи.

Структура роботи відповідає поставленим завданням і включає вступ, чотири розділи, висновки та список використаних джерел. Очікується, що дослідження сприятиме глибшому розумінню особливостей адміністративної відповідальності та визначенню напрямів її подальшого вдосконалення.

Розділ 1. Теоретичні основи адміністративної відповідальності

Поняття та сутність адміністративної відповідальності.

Адміністративна відповідальність як правовий інститут займає особливе місце в системі заходів державного впливу на порушників правопорядку. Її вивчення вимагає комплексного підходу, оскільки вона знаходиться на межі публічного та приватного права, виконуючи одночасно кілька важливих функцій у правовій системі держави [2].

Сучасне розуміння адміністративної відповідальності формувалося протягом тривалого історичного періоду. В українському праві її корені сягають ще часів Литовських статутів, де вперше були закріплені норми про відповідальність за порушення громадського порядку. Проте як самостійний правовий інститут вона оформилася лише в XX столітті, що було пов'язано з ускладненням суспільних відносин та необхідністю більш гнучкого реагування на правопорушення, які не становлять значної суспільної небезпеки.

Правова природа адміністративної відповідальності виявляється через її основні ознаки. По-перше, вона завжди передбачає наявність спеціальної норми права, яка встановлює відповідальність за конкретне правопорушення. По-друге, обов'язковим є наявність складу правопорушення, що включає об'єктивну та суб'єктивну сторони. По-третє, вона реалізується через діяльність спеціально уповноважених органів держави, які мають право застосовувати заходи державного примуду.

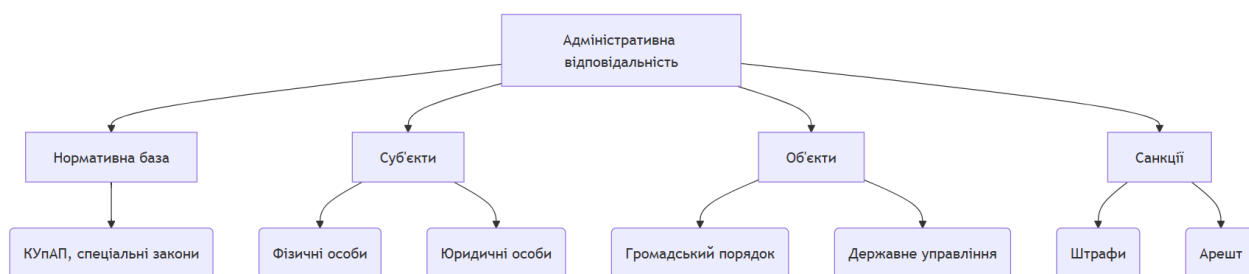

Рис.1.1 Структура адміністративної відповідальності [2].

Сутність адміністративної відповідальності найкраще розкривається через аналіз її функцій. Превентивна функція проявляється у запобіганні нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Репресивна функція полягає у застосуванні заходів державного впливу до порушника. Компенсаційна функція спрямована на відшкодування заподіяної шкоди або відновлення порушеного правопорядку. Виховна функція сприяє формуванню правосвідомості громадян та поваги до правових норм.

Важливим аспектом розуміння адміністративної відповідальності є її відмінність від інших видів юридичної відповідальності. На відміну від кримінальної відповідальності, вона передбачає менш суворі санкції і застосовується за правопорушення, які не становлять значної суспільної небезпеки. Від цивільно-правової відповідальності її відрізняє публічний характер і наявність державного примуду. А від дисциплінарної - те, що вона може застосовуватися не лише у трудових відносинах, а й до широкого кола суб'єктів.

Сучасний розвиток адміністративної відповідальності в Україні характеризується рядом тенденцій. З одного боку, спостерігається посилення гарантій прав осіб, які притягуються до відповідальності, зокрема через вдосконалення процедур оскарження. З іншого боку, йде процес розширення кола адміністративних правопорушень, що пов'язано з ускладненням суспільних відносин. Окремою проблемою залишається питання пропорційності адміністративних санкцій та їх ефективності у досягненні цілей правового регулювання.

Таким чином, адміністративна відповідальність являє собою складний багатоаспектний правовий інститут, який виконує важливі функції у підтриманні правопорядку та захисті прав громадян. Її подальший розвиток повинен враховувати як потреби суспільства у ефективному правовому регулюванні, так і необхідність забезпечення прав і свобод людини[4].

1.2. Відмінності адміністративної відповідальності від кримінальної, цивільної та дисциплінарної

Розуміння особливостей адміністративної відповідальності потребує її чіткого відокремлення від інших видів юридичної відповідальності. Це відокремлення має принципове значення для правозастосовної практики, оскільки визначає механізми правового реагування, коло суб'єктів відповідальності та характер правових наслідків.

Порівняння адміністративної та кримінальної відповідальності виявляє суттєві відмінності в кількох аспектах. Кримінальна відповідальність завжди пов'язана зі злочинами - діями високого ступеня суспільної небезпеки, тоді як адміністративна стосується правопорушень, які хоча й порушують громадський порядок, але не становлять серйозної загрози для суспільства. Якщо кримінальна відповідальність передбачає можливість позбавлення волі на тривалі терміни, то адміністративні санкції обмежуються переважно штрафами, громадськими роботами або короткотерміновим арештом. Важливою відмінністю є також процесуальна форма: кримінальні справи розглядаються виключно судами, тоді як адміністративні правопорушення часто можуть кваліфікуватися і вирішуватися позасудовими органами [5].

Відмінності між адміністративною та цивільно-правовою відповідальністю визначаються передусім природою правовідносин. Цивільна відповідальність виникає з приватноправових відносин і спрямована на відшкодування заподіяної шкоди, тоді як адміністративна має публічний характер і реалізує інтереси держави у підтриманні правопорядку. Якщо цивільна відповідальність передбачає принцип повного відшкодування збитків, то адміністративна відповідальність має на меті покарання правопорушника через установлені законом санкції. Слід також зазначити, що цивільна відповідальність може виникати незалежно від вини, у той час як адміністративна зазвичай вимагає встановлення суб'єктивної сторони правопорушення.

Порівняння адміністративної та дисциплінарної відповідальності виявляє різницю в колі суб'єктів і характеру правопорушень. Дисциплінарна

відповідальність застосовується лише у трудових або службових відносинах і пов'язана з порушенням трудової дисципліни, тоді як адміністративна може стосуватися будь-яких осіб, які вчинили правопорушення у сфері публічного правопорядку. Заходи дисциплінарного впливу (догана, звільнення) відрізняються від адміністративних санкцій і застосовуються керівником організації, а не спеціально уповноваженими державними органами.

Особливе значення має питання суміщення різних видів відповідальності. Законодавство в окремих випадках допускає можливість одночасного застосування адміністративної та цивільної відповідальності, крім того, адміністративне правопорушення може супроводжуватися дисциплінарним стягненням. Однак принцип *ne bis in idem* забороняє подвійне покарання за одне й те саме правопорушення, що обмежує можливість одночасної кримінальної та адміністративної відповідальності за однакові діяння.

Сучасна правова система демонструє тенденцію до диференціації видів юридичної відповідальності, що вимагає від правозастосовних органів чіткого розуміння меж між ними. Це особливо актуально в умовах реформування адміністративного законодавства, коли окремі склади правопорушень можуть змінювати свою правову природу, переходячи з адміністративної в кримінальну площину або навпаки. Точне визначення виду відповідальності є гарантією дотримання прав осіб, які притягуються до відповідальності, та ефективності правового регулювання в цілому [6].

1.3. Принципи адміністративної відповідальності

Адміністративна відповідальність як інститут публічного права функціонує на основі системи взаємопов'язаних принципів, які визначають її правову природу та забезпечують ефективне виконання своїх функцій. Ці принципи формують методологічну основу для правотворчості та правозастосування в сфері адміністративної юрисдикції, виконуючи роль гарантів справедливості та законності [7].

Принцип законності становить фундамент адміністративної відповідальності, вимагаючи суворого дотримання встановленого нормативними актами порядку притягнення до відповідальності. Він проявляється у декількох аспектах: підставою відповідальності може бути лише конкретне правопорушення, передбачене законом; застосування заходів впливу допустиме виключно у межах повноважень, визначених для відповідного органу; процедура притягнення до відповідальності повинна відповідати встановленим процесуальним вимогам. Реалізація цього принципу забезпечується системою контролю за діяльністю адміністративних органів, включаючи судовий нагляд.

Принцип справедливості передбачає адекватність міри відповідальності характеру вчиненого правопорушення. Він вимагає врахування всіх обставин справи, включаючи ступінь суспільної шкоди, особливості особи правопорушника, наявність пом'якшуючих або обтяжуючих обставин. Цей принцип знаходить своє відображення у можливості призначення альтернативних видів стягнення, диференціації санкцій залежно від тяжкості правопорушення, а також у праві на оскарження прийнятих рішень. Справедливість як правова категорія виступає обмежувачем адміністративного свавілля і гарантом об'єктивності при притягненні до відповідальності.

Принцип індивідуалізації відповідальності вимагає персоніфікованого підходу до кожного конкретного випадку правопорушення. Він передбачає обов'язкове врахування особистих якостей правопорушника, його майнового стану, сімейного положення, стану здоров'я та інших індивідуальних обставин. Особливе значення цей принцип набуває при застосуванні до неповнолітніх правопорушників, крім того, він проявляється у можливості звільнення від відповідальності при мінімальній суспільній небезпеці вчиненого діяння або в разі каяття правопорушника.

Принцип необоротності відповідальності гарантує, що кожне адміністративне правопорушення має бути належним чином кваліфіковане і за ним має бути призначене відповідне стягнення. Однак цей принцип поєднується з принципом гуманізму, який виключає застосування надмірно суворих заходів

впливу та передбачає можливість пом'якшення покарання з урахуванням обставин конкретної справи. Гуманістичний підхід особливо важливий при застосуванні до вразливих категорій населення, таких як неповнолітні, вагітні жінки або особи з обмеженими фізичними можливостями[11].

Принцип презумпції невинуватості, хоча традиційно асоціюється з кримінальним процесом, має важливе значення і в адміністративній відповідальності. Він вимагає, щоб особа вважалася невинуватою у вчиненні адміністративного правопорушення, поки її вину не буде доведено у встановленому законом порядку та закріплено у законній формі. Цей принцип забезпечує право на захист, включаючи право знати про пред'явлене звинувачення, давати пояснення, надавати докази та оскаржувати прийняті рішення.

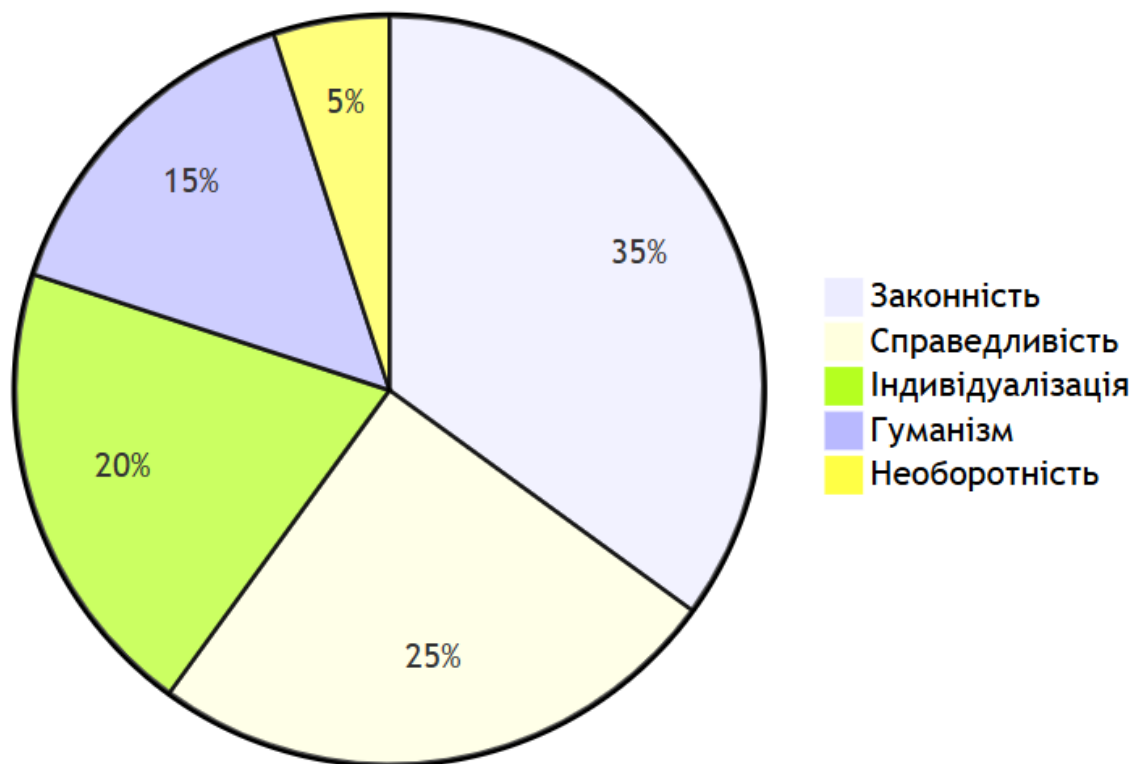

Рис.1.2 "Співвідношення принципів адміністративної відповідальності" [5].

Сучасний розвиток адміністративного права демонструє тенденцію до поглиблення реалізації цих принципів, що пов'язано з загальним курсом на гуманізацію юридичної відповідальності та посилення гарантій прав людини. Особливу увагу приділяється вдосконаленню механізмів забезпечення принципу законності через запровадження електронного адміністрування та прозорих

процедур притягнення до відповідальності. Одночасно зберігається актуальність проблеми балансу між інтересами держави у підтриманні правопорядку та захистом прав осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності.

1.4. Правова основа адміністративної відповідальності в Україні

Правове регулювання адміністративної відповідальності в Україні формується під впливом як національного законодавства, так і міжнародно-правових стандартів. Основу цього регулювання становить система нормативно-правових актів різного рівня, які в сукупності визначають умови, порядок та наслідки притягнення до адміністративної відповідальності.

Ключовим нормативним актом у цій сфері є Кодекс України про адміністративні правопорушення, який був прийнятий ще у 1984 році, але зазнав численних змін і доповнень у зв'язку з трансформацією правової системи України. Цей кодекс містить вичерпний перелік адміністративних правопорушень, визначає види адміністративних стягнень, встановлює підстави та порядок притягнення до відповідальності. Особливістю КУпАП є його комплексний характер - він регулює як матеріальні, так і процесуальні аспекти адміністративної відповідальності [9].

Конституція України визначає загальні принципи юридичної відповідальності, серед яких найважливішими для адміністративного права є принципи верховенства права, рівності перед законом, презумпції невинуватості. Конституційні норми слугують своєрідним "фільтром" для оцінки відповідності положень КУпАП та інших нормативних актів основним засадам правової держави.

Окрім КУпАП, питання адміністративної відповідальності регулюються численними спеціальними законами, які конкретизують відповідальність у різних сферах суспільних відносин. До таких актів належать закони про дорожній рух, про боротьбу з корупцією, про охорону навколишнього середовища, про місцеве самоврядування та багато інших. Кожен із цих законів

встановлює спеціальні склади правопорушень, властиві конкретній сфері регулювання.

Важливу роль у формуванні правової основи адміністративної відповідальності відіграють підзаконні нормативні акти - постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств та відомств, рішення місцевих органів влади. Ці акти, як правило, деталізують процедурні аспекти застосування адміністративних стягнень, визначають повноваження конкретних органів у сфері адміністративної юрисдикції.

Судова практика, зокрема рішення Конституційного Суду України та постанови Верховного Суду, відіграє особливу роль у тлумаченні норм про адміністративну відповідальність. Ці рішення часто заповнюють прогалини в законодавстві, конкретизують умови застосування норм, а в деяких випадках - визнають окремі положення неконституційними, що зумовлює необхідність законодавчих змін [13].

Міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, також впливають на розвиток національного законодавства про адміністративну відповідальність. Зокрема, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, міжнародні угоди у сфері боротьби з корупцією, транспорту, екології містять стандарти, які повинні враховуватись при врегулюванні питань адміністративної відповідальності.

Сучасний етап розвитку правової основи адміністративної відповідальності в Україні характеризується пошуком балансу між ефективністю адміністративного впливу та гарантіями захисту прав громадян. Це знаходить вираз у процесі адаптації законодавства до європейських стандартів, впровадженні електронного адміністрування, спрощенні процедур при одночасному посиленні гарантій прав осіб, які притягуються до відповідальності.

Розділ 2. Суб'єкти, види стягнень та проблеми адміністративної відповідальності

2.1. Суб'єкти адміністративної відповідальності: особливості притягнення фізичних та юридичних осіб

Питання визначення кола суб'єктів адміністративної відповідальності має принципове значення для практики її застосування. В українському праві цей інститут охоплює широке коло осіб, що зумовлює необхідність чіткого розмежування їх правового статусу та особливостей притягнення до відповідальності.

Фізичні особи як суб'єкти адміністративної відповідальності характеризуються різноманіттям своїх соціальних ролей і правових статусів. Законодавство встановлює загальний вік настання адміністративної відповідальності - 16 років, що відрізняє цей вид юридичної відповідальності від кримінальної. Окремо регулюються питання відповідальності неповнолітніх, де на перший план виступають заходи педагогічного впливу та обмеження у застосуванні окремих видів стягнень. Важливим аспектом є питання осудності - здатності усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, що може стати підставою для звільнення від відповідальності у випадках психічних розладів[2].

Особливу категорію фізичних осіб становлять посадові особи, чия адміністративна відповідальність пов'язана з виконанням службових обов'язків. Для них характерні спеціальні склади правопорушень, пов'язані з порушенням установлених правил діяльності в різних сферах публічного управління. Відповідальність посадових осіб часто поєднується з дисциплінарною, що створює додаткові аспекти у правозастосовній практиці.

Юридичні особи як суб'єкти адміністративної відповідальності мають суттєві відмінності у порівнянні з фізичними особами. Відповідальність юридичних осіб настає за порушення в сфері підприємницької діяльності, податкового, митного, екологічного законодавства та інших галузей публічного права. Особливістю є те, що стягнення завжди мають майновий характер

(переважно у вигляді штрафів), а процедура притягнення до відповідальності відрізняється більшою формалізацією [16].

Питання спільної відповідальності фізичних і юридичних осіб за одне й те саме правопорушення є одним із найскладніших у практиці застосування адміністративного законодавства. В окремих випадках закон передбачає можливість паралельного притягнення до відповідальності як юридичної особи, так і її керівників або інших посадових осіб, що безпосередньо причетні до правопорушення. Це створює додаткові складнощі у кваліфікації діянь і визначенні міри відповідальності кожної із сторін.

Специфічною категорією суб'єктів адміністративної відповідальності є іноземці та особи без громадянства. Їх правовий статус передбачає певні особливості у застосуванні заходів впливу, зокрема можливість застосування адміністративного виштовхування за межі України у випадках грубих або систематичних порушень законодавства. При цьому важливим аспектом є дотримання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері захисту прав людини.

Категорія	Вік	Особливості	Приклади правопорушень
Фізичні особи		Можливість обмежених санкцій	Порушення ПДР, дрібні хуліганства
Посадові особи		Підвищена відповідальність	Зловживання повноваженнями
Юридичні особи		Тільки майнові санкції	Порушення ліцензійних умов

Табл.2.1 Порівняльна характеристика суб'єктів[2, 5].

Сучасна практика адміністративної відповідальності демонструє тенденцію до диференціації підходів до різних категорій суб'єктів, що виражається у вдосконаленні спеціальних процедур для окремих груп правопорушників. Це стосується як пільгових категорій (неповнолітні, інваліди),

так і суб'єктів з підвищеними вимогами до дотримання законодавства (посадові особи, суб'єкти господарювання). Подібна диференціація сприяє більш точному досягненню цілей адміністративного покарання з урахуванням особливостей кожного конкретного випадку [14].

2.2. Система адміністративних стягнень: від штрафів до арешту

Адміністративні стягнення у правовій системі України утворюють цілісну систему заходів державного впливу, спрямованих на попередження правопорушень та підтримання громадського порядку. Ця система відрізняється гнучкістю та різноманіттю, що дозволяє враховувати характер і тяжкість вчиненого правопорушення, а також особливості особи правопорушника.

Штраф як найпоширеніший вид адміністративного стягнення застосовується за більшість складів правопорушень, передбачених КУпАП. Розмір штрафу варіюється залежно від категорії правопорушення та статусу правопорушника, при цьому для фізичних, посадових та юридичних осіб встановлені різні грошові межі. Особливістю сучасної практики є диференціація розмірів штрафів з урахуванням майнового стану правопорушника, що дозволяє забезпечити реальність застосування цього заходу впливу [6].

Виправні роботи як вид стягнення передбачають утримання певної частини заробітку правопорушника на користь держави. Цей захід застосовується переважно до осіб, які мають постійне джерело доходу, і має на меті не лише покарати, а й відновити справедливість через трудову діяльність. Тривалість виправних робіт може становити від одного до двох місяців, а розмір утримання - до 20 відсотків заробітку.

Адміністративний арешт як винятковий захід впливу застосовується за особливо тяжкі адміністративні правопорушення або у випадках систематичного порушення громадського порядку. Максимальний термін арешту не може перевищувати п'ятнадцяти діб, а для окремих категорій осіб (неповнолітні, вагітні жінки, інваліди I та II груп) цей вид стягнення не застосовується[2].

Виконання цього заходу відбувається у спеціальних приймальниках для осіб, засуджених до адміністративного арешту.

Позбавлення спеціального права (на керування транспортним засобом, на носіння зброї, на заняття певною діяльністю) застосовується за правопорушення, пов'язані з порушенням правил користування цими правами. Термін позбавлення може становити від одного місяця до трьох років залежно від тяжкості правопорушення. Особливістю цього заходу є його превентивний характер, оскільки він спрямований на запобігання можливим більш серйозним наслідкам.

Конфіскація знарядь вчинення або предметів адміністративного правопорушення застосовується як додатковий захід у випадках, коли ці предмети безпосередньо пов'язані з вчиненням правопорушення. Відмінністю від кримінальної конфіскації є те, що в адміністративному порядку може бути конфісковано лише конкретні предмети, які були використані або призначені для вчинення правопорушення.

Сучасна практика застосування адміністративних стягнень демонструє тенденцію до посилення індивідуалізації покарання, що виражається у розширенні можливостей для альтернативних видів впливу, таких як громадські роботи або попередження. Особлива увага приділяється питанням пропорційності стягнень характеру вчиненого правопорушення, що відповідає загальним принципам верховенства права та справедливості. Водночас залишаються актуальними проблеми єдиного застосування норм про адміністративні стягнення, особливо в регіональному розрізі, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення як законодавчої бази, так і правозастосовної практики [12].

2.3. Ключові проблеми та корупційні ризики у сфері адміністративної відповідальності

Сучасна система адміністративної відповідальності в Україні стикається з низкою системних проблем, які значно знижують її ефективність як інструменту підтримки правопорядку. Однією з найгостріших є проблема суперечностей у

законодавчому регулюванні, коли однакові діяння можуть кваліфікуватися по-різному залежно від суб'єкта правопорушення чи регіону. Це створює можливість для свавільного тлумачення норм правоохоронцями та породжує нерівність у застосуванні закону.

Корупційні ризики пронизують усі етапи адміністративного провадження - від складання протоколу до виконання стягнення. Особливо це проявляється у сферах, пов'язаних із дорожнім рухом, торгівлею або землекористуванням, де розміри штрафів часто стають предметом торгів. Практика "вирішення питань" на місці створює умови для зловживань, коли правопорушники намагаються уникнути офіційного оформлення порушення через неофіційні платежі [5].

Значним вадом є неефективність системи стягнення адміністративних штрафів. Через недосконалість механізмів примусового виконання значна частина накладених стягнень залишається несплаченою, що підриває авторитет правоохоронних органів і створює відчуття безкарності. Особливо це стосується штрафів, накладених на юридичних осіб, де процедура стягнення часто ускладнена через можливість численних апеляцій.

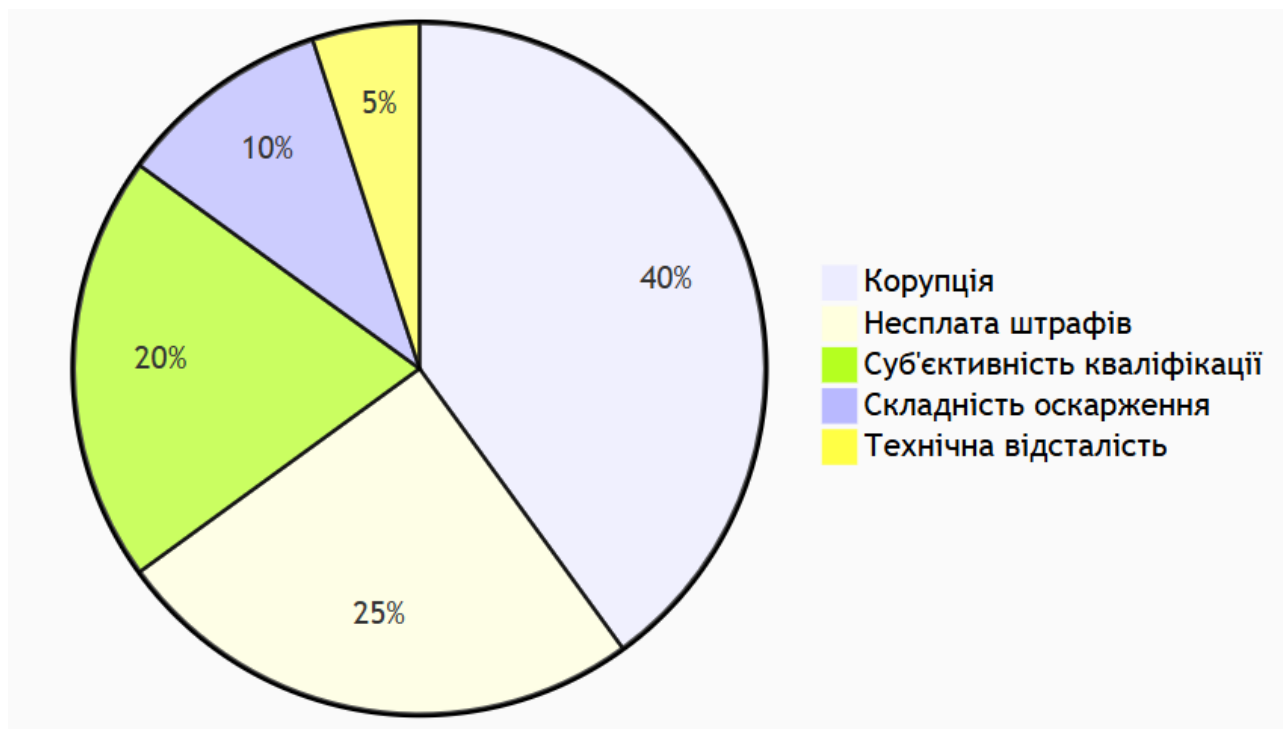
Проблема неузгодженості між різними правозастосовними органами проявляється у розбіжності підходів до кваліфікації однакових правопорушень. Наприклад, діяння, яке в одному регіоні кваліфікується як адміністративне правопорушення, в іншому може розглядатися як кримінальний злочин. Така практика порушує принцип рівності перед законом і створює ґрунт для корупційних зловживань.

Технічна відсталість адміністративних процедур залишається серйозним бар'єром для ефективного функціонування системи. Паперова звітність, ручний спосіб обробки даних та відсутність єдиних електронних реєстрів ускладнюють контроль за дотриманням процедур і сприяють виникненню зловживань. Навіть попри початок впровадження електронних сервісів, значна частина процесів залишається неавтоматизованою [10].

Складність адміністративних процедур для громадян виявляється у труднощах з оскарженням неправомірних рішень. Багатоступінчастість процесу,

необхідність збору численних документів і відсутність доступної правової допомоги роблять механізм захисту прав формальним для більшості громадян. Це особливо гостро відчувають представники малого бізнесу, які часто стикаються з необґрунтованими перевітками та штрафами.

Недостатня професійна підготовка працівників, уповноважених застосовувати адміністративні стягнення, призводить до численних помилок у кваліфікації правопорушень. Часто спостерігаються випадки неправильного тлумачення норм закону, порушення процедурних вимог або необґрунтованого застосування покарань. Це підриває довіру громадян до інституту адміністративної відповідальності в цілому.

Р

Відсутність єдиної державної політики у сфері запобігання адміністративним правопорушенням проявляється у фрагментарності профілактичних заходів. Замість системної роботи з виявленням причин правопорушень та їх усуненням, акцент робиться на покаранні, що не завжди дає бажаний ефект у довгостроковій перспективі. Особливо це помітно у сфері порушень правил дорожнього руху або екологічних правопорушень[15].

Т

О

П

-

Розділ 3. Перспективи вдосконалення адміністративної відповідальності

3.1. Напрями оптимізації адміністративного законодавства: деполітизація, цифровізація, запозичення європейського досвіду

Реформування інституту адміністративної відповідальності потребує комплексного підходу, що поєднує модернізацію законодавчої бази, впровадження сучасних управлінських практик та адаптацію кращих європейських стандартів. Цей процес має враховувати як специфіку національної правової системи, так і виклики, пов'язані з інтеграцією України до європейського правового простору.

Деполітизація адміністративної відповідальності є ключовим напрямом реформування, спрямованим на усунення можливостей для політично мотивованого застосування адміністративних санкцій. Це передбачає перегляд існуючих складів адміністративних правопорушень, особливо тих, що стосуються публічних заходів і свободи слова, з метою виключення розмитих формулювань, які дозволяють суб'єктивне тлумачення. Важливим кроком має стати створення незалежних адміністративних судів та спеціалізованих колегій у наявних судах, що розглядатимуть справи про адміністративні правопорушення. Окрему увагу слід приділити забезпеченню прозорості процедур призначення керівників органів, уповноважених застосовувати адміністративні стягнення, з запровадженням публічних конкурсних процедур [10].

Цифровізація адміністративних процесів є невід'ємною складовою сучасної реформи. Повномасштабне впровадження електронного документообігу в адміністративному провадженні дозволить не лише підвищити ефективність, але й мінімізувати корупційні ризики. Створення єдиної автоматизованої системи обліку адміністративних правопорушень дасть змогу відстежувати історію кожного правопорушення, уникати дублювання справ і забезпечити об'єктивність при кваліфікації діянь. Особливий потенціал має розвиток мобільних додатків для громадян, які дозволять у режимі реального

часу отримувати інформацію про наявні адміністративні провадження, подавати скарги та відстежувати хід їх розгляду. Впровадження блокчейн-технологій для фіксації фактів правопорушень та накладення стягнень може стати додатковим інструментом підвищення довіри до системи [13].

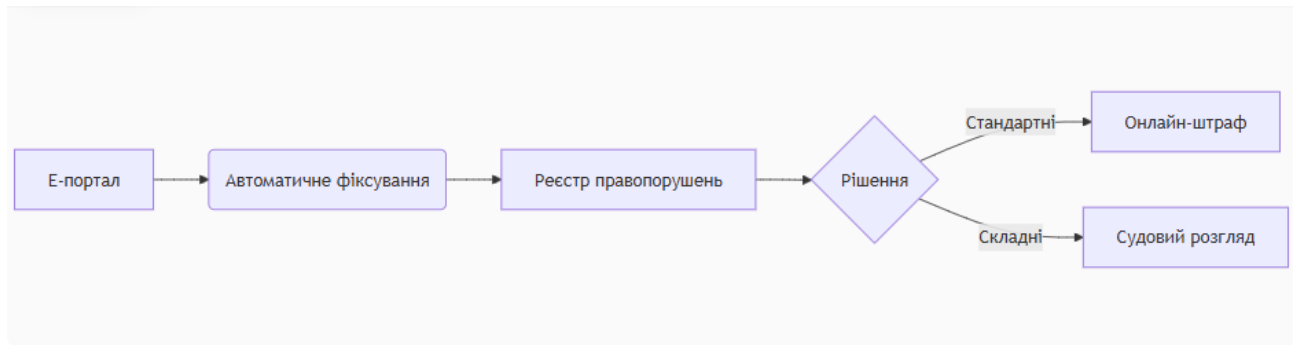

Рис.3.2 Механізм цифровізації

Адаптація європейського досвіду передбачає ретельний аналіз практики країн ЄС у сфері адміністративної відповідальності з подальшою імплементацією найефективніших підходів. Важливим напрямом є запозичення німецької моделі "адміністративного штрафного права" (Ordnungswidrigkeitenrecht), яка передбачає чітку диференціацію між кримінальними злочинами та менш тяжкими правопорушеннями. Французький досвід створення спеціалізованих адміністративних судів та британська практика "попереджувальних повідомлень" замість автоматичного накладення штрафів за незначні порушення також заслуговують на увагу. Особливе значення має вивчення європейських стандартів у сфері захисту прав осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності, зокрема щодо гарантій права на захист та доступу до правової допомоги [7].

Оптимізація адміністративного законодавства має включати гармонізацію національних норм із положеннями Європейської конвенції з прав людини, особливо щодо права на справедливий суд (стаття 6) та захисту від свавілля (стаття 7). Це потребує перегляду термінів розгляду справ про адміністративні правопорушення, вдосконалення механізмів оскарження рішень та забезпечення реального доступу до правосуддя. Окремим напрямом реформи має стати розробка єдиної методики визначення розмірів штрафних санкцій, що

враховуватиме як тяжкість правопорушення, так і майновий стан правопорушника, подібно до практики, що існує у багатьох країнах ЄС.

Впровадження сучасних механізмів альтернативного вирішення спорів у сфері адміністративної відповідальності може значно розвантажити судову систему та прискорити розгляд справ. Медіаційні процедури, особливо за незначні правопорушення, вже довели свою ефективність у низці європейських країн і можуть бути успішно адаптовані до українських умов. Розвиток інституту адміністративних договорів, коли правопорушник добровільно усуває наслідки свого правопорушення замість сплати штрафу, також відкриває нові можливості для гуманізації адміністративної відповідальності.

Створення ефективної системи моніторингу та оцінки дії адміністративного законодавства є необхідною умовою для подальшого вдосконалення нормативної бази. Це передбачає регулярне проведення аналізу практики застосування адміністративних санкцій, вивчення судової статистики та соціологічних досліджень щодо ефективності різних видів стягнень. Результати такого моніторингу мають стати основою для періодичного оновлення законодавства, що дозволить оперативно реагувати на нові виклики та зміни у суспільних відносинах.

3.2. Пропозиції щодо підвищення ефективності адміністративних стягнень

Для створення дієвої системи адміністративної відповідальності, яка реально впливатиме на правопорядок і водночас дотримуватиметься принципів справедливості, необхідний комплексний підхід, що охоплює законодавчі, організаційні та соціальні аспекти. Першочерговим завданням має стати перегляд існуючої системи адміністративних санкцій з метою їх диференціації за ступенем суспільної небезпеки правопорушень. На практиці це означає необхідність чіткого поділу всіх адміністративних правопорушень на категорії – від незначних до особливо тяжких, із встановленням для кожної категорії відповідного діапазону санкцій. Для незначних правопорушень доречно передбачити

переважно попереджувальні заходи та штрафи у мінімальних розмірах, тоді як за особливо тяжкі правопорушення варто застосовувати максимальні санкції, включаючи адміністративний арешт або позбавлення спеціальних прав[3].

Важливим напрямком удосконалення є впровадження прогресивної шкали штрафів, яка враховувала б не лише факт правопорушення, але й майновий стан порушника. Досвід європейських країн свідчить, що система штрафів, прив'язана до рівня доходів правопорушника (так звані "денні ставки"), значно підвищує їх превентивний ефект. В українських умовах це могло б реалізовуватися через прив'язку максимального розміру штрафу до прожиткового мінімуму або середньої заробітної плати в регіоні. Для юридичних осіб доречним було б встановлення штрафів у відсотках від обороту або доходів, що особливо актуально для екологічних правопорушень або порушень у сфері захисту прав споживачів.

Суттєвим резервом підвищення ефективності є вдосконалення механізму виконання адміністративних стягнень. На сьогодні значна частина накладених штрафів залишається несплаченою через недосконалість системи примусового стягнення. Для вирішення цієї проблеми варто запровадити автоматичне списання штрафів з банківських рахунків правопорушників через систему електронних платежів, а також встановити жорсткіший контроль за виконанням негрошових видів стягнень. Окремо слід продумати механізми стимулювання добровільної сплати штрафів, наприклад, через надання знижки при своєчасній сплаті.

Особливу увагу варто приділити розвитку системи альтернативних заходів впливу, які могли б застосовуватися замість традиційних штрафів. Досвід інших країн свідчить про ефективність таких заходів, як громадські роботи, обов'язкові навчальні програми або відшкодування завданої шкоди. В українському контексті особливо перспективним виглядає впровадження інституту адміністративного договору, коли правопорушник добровільно усуває наслідки свого правопорушення (наприклад, відновлює пошкоджене майно, проводить озеленення території тощо) замість сплати штрафу. Такий підхід не лише

економить державні ресурси, але й сприяє усвідомленню правопорушником наслідків своїх дій [16].

Важливим напрямком реформування є вдосконалення системи обліку адміністративних правопорушень. Створення єдиного державного реєстру адміністративних правопорушень дозволить відстежувати "історію" кожного правопорушника та адекватно реагувати на рецидиви. При цьому важливо забезпечити розумний баланс між потребами правопорядку та захистом персональних даних, встановивши чіткі терміни зберігання інформації про минулі правопорушення залежно від їх тяжкості.

Для підвищення ефективності адміністративних стягнень необхідно суттєво вдосконалити систему підготовки та підвищення кваліфікації працівників, які застосовують адміністративні санкції. Це передбачає розробку спеціальних навчальних програм, що охоплюватимуть як правові аспекти, так і навички комунікації, етичні стандарти службової поведінки. Особливу увагу слід приділити підготовці працівників щодо виявлення та запобігання дискримінації при застосуванні адміністративних стягнень.

Окремим важливим напрямком є розвиток системи профілактики адміністративних правопорушень. Замість орієнтації лише на покарання вже вчинених правопорушень, система має включати комплекс превентивних заходів – від інформаційних кампаній до цілеспрямованої роботи з групами ризику. Особливо ефективним у цьому контексті є досвід створення мобільних консультативних пунктів, які надають правову допомогу та роз'яснення щодо дотримання адміністративного законодавства[15].

Суттєвим резервом підвищення ефективності є вдосконалення механізмів громадського контролю за діяльністю органів, які застосовують адміністративні стягнення. Це передбачає розвиток інститутів громадських рад при правоохоронних органах, залучення громадських організацій до моніторингу правозастосування, створення зручних механізмів для подання скарг на дії посадових осіб. Важливим кроком у цьому напрямку має стати розвиток системи

публічної звітності органів адміністративної юрисдикції про кількість та характер накладених стягнень.

Впровадження запропонованих заходів потребуватиме послідовної реалізації протягом декількох років з обов'язковим моніторингом результатів та корегуванням підходів. Однак саме такий комплексний підхід дозволить перетворити адміністративні стягнення з формального інструменту на дієвий механізм підтримки правопорядку та захисту прав громадян.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження особливостей адміністративної відповідальності в Україні було виявлено, що цей інститут публічного права відіграє ключову роль у підтриманні правопорядку та захисті суспільних інтересів. Аналіз теоретичних основ показав, що адміністративна відповідальність має специфічні риси, які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності, зокрема меншу суворість санкцій, спрощений порядок застосування та широке коло суб'єктів, які можуть бути притягнуті до відповідальності.

Дослідження правової бази адміністративної відповідальності виявило як сильні сторони існуючої системи, так і низку проблемних аспектів. До останніх належать суперечності між різними нормативними актами, неефективність механізмів стягнення штрафів, корупційні ризики та технічна відсталість адміністративних процедур. Особливу увагу привертає проблема нерівномірного застосування адміністративного законодавства в різних регіонах країни, що порушує принцип рівності громадян перед законом.

Аналіз системи адміністративних стягнень довів необхідність її подальшого вдосконалення. Запропоновані напрями оптимізації, такі як деполітизація, цифровізація та адаптація європейського досвіду, спрямовані на створення більш справедливої та ефективної системи адміністративної відповідальності. Особливий акцент варто зробити на впровадженні прогресивної шкали штрафів, розвитку альтернативних заходів впливу та вдосконаленні механізмів профілактики правопорушень.

Проведене дослідження дозволило сформулювати конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності адміністративних стягнень. Серед них – створення єдиного реєстру адміністративних правопорушень, впровадження автоматизованої системи стягнення штрафів, розширення використання альтернативних методів впливу та посилення громадського контролю за діяльністю органів адміністративної юрисдикції. Важливим напрямком реформування має стати підвищення кваліфікації працівників, які застосовують адміністративні санкції, з акцентом на етичні аспекти їх діяльності.

Підсумовуючи, можна констатувати, що сучасна система адміністративної відповідальності в Україні потребує комплексної реформи, спрямованої на посилення її ефективності при одночасному дотриманні принципів справедливості та верховенства права. Реалізація запропонованих заходів дозволить перетворити адміністративну відповідальність із формального інструменту на дієвий механізм захисту правопорядку та прав громадян, що є особливо актуальним у контексті європейської інтеграції України. Подальші дослідження в цій галузі варто зосередити на аналізі практики застосування адміністративних санкцій після впровадження запропонованих змін та оцінці їх впливу на рівень правопорушень у різних сферах суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

онституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР

одекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073.

ро виконання рішень та застосування заходів примусового виконання у справі про адміністративні правопорушення: Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1404-VIII.

езрук, М. І. Адміністративна відповідальність в Україні: теорія та практика. ончарук, С. П. Європейські стандарти адміністративної відповідальності та їх імплементація в Україні.

овальчук, В. В. Сучасні проблеми адміністративного права України. Харків: Право, 2020. - 215 с.

ельник, Р. С. Цифровізація як інструмент протидії корупції у сфері адміністративних правопорушень.

етришин, О. В. Адміністративні стягнення: правова природа та порядок застосування. Львів: Апріорі, 2019. - 180 с.

идоренко, О. М. Адміністративна відповідальність юридичних осіб в Україні: проблеми теорії та практики. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - Київ, 2020. - 220 с.

дміністративна юстиція в Україні: проблеми та перспективи. - Київ: Алерта, 2022. - 412 с.

еформування адміністративного законодавства: європейський досвід для України. Одеса: Фенікс, 2020. - 276 с.

останова Верховного Суду у справі № 420/987/19 від 12 берез. 2021 р.

ішення Конституційного Суду України у справі № 1-10/2022 від 15 черв. 2022 р.

д

ф

їф

іц

йц

й

й